

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Советинин органы

1925 чылда
үндүлүттүнген
1962 ч.
ДЕКАБРЬ
27
ЧЕТВЕРТ
№ 304 (5401).
Өртөз 2 көп,

„Марс-1“ ужууушкунда СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

Автоматтыг «Марс-1» деп станция Марс планетасе ужууушкунун үргүлүчүлүгүн. Декабрьның 18-тен 25-ке чедир үениң дүргүзүндө станция-биле радио харылзазынын ээлчеглиг сансыларын чоруткан «Марс-1» деп станция-биле радио харылзаа чөгүмчүлүг болуп турар. Станциянын системалары база чөгүмчүлүг аймакчап чорур дээрзин телехемчээшкенин медээлери көргүскөн. «Марс-1» деп станциянын ужууушкунунун үзүндө дыка улуг хемчээлдег эртем информациянын өн алган: Черниң радиациялыг куржакларынын дугайында чаа медээлер, хүнден кээп турар нерпүүлүк-

лыг агышкынынар дугайында медээлер, ол ышкаш космос херелдеринин шапкынынын, космос дөлгөндө магнетизминин болгаш микрометеорлар дугайында медээлер. Эртем информациянын хүлээп алары болгаш аймакчап кылыры үргүлүчүлүг турар. Декабрьның 26-да Москваның-биле 8 шак турда станция мурунку хевээр Вазиничинин балун сымдыктарына турар болгаш даразында астрономиктик координаттарын болур: дорт үнери — 6 шак 33 минута, ийлеңири — 41 градус 18 минута. Ол үеде станциянын черден ыраа-рынын дүргүн секундада 6.081 метр болур, «Марс-1» деп станцияга чедир хемчээл — 20 миллион 430 муң километр болур.

Депшилгелиг чүүлдерни ажыглаар

Бүгү талазы-биле чечкентелип, хөг-мүп турар болгаш бедик продукту-луг кедээ ажыл-агыйны тургузары — коммунизм тургузарынын ыла-ыла негелдеи болур деп партия-ның Программасында онзалып айт-кан. Бо сорулганы шиптирээринин кол чүүлдерин бирээди эртемнин болгаш мурнакчы дүргүлганын чедишкенин бүгү ажыл-агыйларга, фермаларга, бригадаларга калбаа-биле ажыглаары болур.

Бистин республиканың колхозтар-ында болгаш совхозтарында мур-накчы дүргүлганын негиздеп тала-зы-биле ажыл-агыйны оожум чорут-турар. Чоктаа чаз Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелине девисээр аайы-биле Танди эргелелин колхоз-тарында болгаш совхозтарында мурнакчы дүргүлганын канчаар нег-тердин турарын чуталаалып көр-гөш, мал ажылдыгга чо чутула аймак-чы эң багыч чорутуп турар деп демдегелген. Бо эргелелин онзалы-да 48 сүт-бараан фермаларын чүг-ле 19-у электросалдан ажылгап турар, а 7 фермада тургускан саа-да аппараттары ажылдавын турар.

Бизаларны дүрген чедилер до-руктураларга ажыл-агыйларын хой-чуруузада ажылдааттырмаан. Хаваннарны улуг бөлүктөп ажап, азыраарны механизаставин, чечмел-ери белектери, хаваннарны чегмел-ери, сүтүг бээри, оран-саваларын иштин аштан, арылаларын дөң шы-каш күш үер ажылдарын чүг-ле хол-биле күтүсүп турар. «Эле-гес», «Мегежер», «Өк» совхозтар-ның болгаш дүргүлгә станцияларын даап фермаларында хаваннарны үелер төрүдөр арганы ажылгап тур-бар боорлап алганда, еске аймак-агыйларга бо арганы ажылдавын турар.

Чөөн-Хемчик эргелелин онзалы-ын ажыл-агыйларын саар инек-терин чүгө 25 хууун электромеханиктиг саалдага киргезе, а олар-ның бедик чамдыгын орта ажылда-тышкылар турар. Бизаларнын барык деп кезин ая-да пелерине экири-лор дүргүтүрүшкөн. Бо чорук сүт саалдаан көвүдериңге, санчылар-дын күш-ажылын чингидиретин, бизаларны еске инектерге чыгыш-тырларын арга-биле дүрген до-руктураларга шактып болуп турар. Республиканың ажыл-агыйларын-че чүс чыгам электросалдан апа-раттары тараттыгын деп сават-тырын турар, а херек кырында ажылдага киргени чүгө 50 ажыл. Он иштинде «Селочка» хевир-лиг саалда шөлү чүгө 17 фермада тургустунган. Чамдык ажыл-агыйлар, садып алган херекселер хой чылдар-да ажылдага киргезин, кайы ха-маан чок калганалар чыгыштар чүгө бар. Бо үеде республиканың фермаларында санчы түргүзү орту-

маа-биле 13—14 инекти саап турар. Бир эвес ферма бүтүзүңгө механик-тиг саалдан ажылдаар, ону аки шиптедиң алып болза, санчы тү-рүзү 60 хире инекти саап болур. Моон чезе хире кижиле чыгып, еске ажылдарже шактып болура дээр-лип бодаары берге эвес.

Ам колхозтарын, совхозтарын сүт-бараан фермаларын механизас-таар айттыргы моон сонгаар чыл-зыр жүрүрүс. Бар турар меха-низмдерин дүрген ажылдага кире-ринин болгаш чок чүүлдерин тыш-тыннып алырын хемчээп алып хе-рек. Электросалдага кирген-даа, кирбөөн-даа фермалар «Селочка» хевирлиг саалда шөлү тургузарында дидики-биле кирип, чаа турар оран-савалы-даа ычтар кылза чогутур.

Бот-орулга-чарыгалыг хойжу бригада — хой ажылдыг депшил-гелиг чүгө. Ол болза хой эдин бол-гаш дүктү бүтүрерин көвүдериң-би-ле кады хой ажылдакчыларын кызуулап амырал-чурттагалы-ны байддаларын үндөшүн-биле эки-жердин хандырар. Хой ажылдыгга бо депшилгелиг арганы Танди эргелелин колхозтары болгаш совхоз-тары дыка четтес ажылдап турар. Ам үеде оларда бүгү хойуну чүгө 26 хууун ажап турар 44 бригада тургустунган, а Би-Хем районун колхозтарында чыгыш-даа хойжу бригада чок. Ол районун «Өк» совхозунда Иван Барынын болгаш өске-да хойжу бригадаларын тур-гускаан бээр ий чыл чедип тур-бар болгаш багыч эвес түндедери көргүзүп турар. Район организаци-аларын удузгучулары бо совхоз-ту дүргүлганын колхозтарга чүгө негиздеп турарыл.

Танди районун ажыл-агыйларын-да чүгө 4 хойжу бригада бар. Не-чаарга «Тилелге» совхозта, «Совет Россия» болгаш «Коммунизмни хе-рел» колхозтарда ындыг бригада тургустунмаан.

Мурнакчы, депшилгелиг чүүлдер-ин негиздеп ажылдаар ажылдын бистин ажыл-агыйларын чыгыш оожум, ала-чагарлаашкын-биле чоруп турарын чыгаалары болза, ажыл-агыйларын партия органи-зацияларын удузгучулары, олар-ның тускай эртемнигери чаа, деп-шилгелиг чүүлдерин бугуруга негиздеп ажылдаарыне инициати-вазын алареттес, перспективте айт-тырыларже кичээлгил салбас, эрги-де чүгүдери-биле халбаактычпын тур-арында болур.

Мал ажылдында хой күш үер ажылдарын механизастаарына чо-гуур дерилгелер-биле колхозтарын, совхозтарын күрүн хандырар турар, оларны ажылдага киргизерге ме-ханизм кадрлар ажыл-агый бүтүзүгө бар. Ам чүгө дидик эргелешкни хе-рек. Республиканың ажыл-агыйла-

рында даям-бүрт мал чечмелерин курдавыры долу хой. Ындыг турб-же, саар инектерин тургузу азыра-вайн чөр оуткарар, семирти азыра-га турза чогуур малдарын шип чегмелеринин организаставин тур-рар ажыл-агыйлар бисте хой. Бүгү саар инектерин тургузу азыралга киирер болгаш өске-да малдарын азырап семиртир айттыргы чутула-га көрөс чогуур.

СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущев илеткелдиге: «Мол-хоз болгаш совхоз бүтүзүңгө бугу-ругенин ханызы-биле өөренип көр, эртемниң чедишкенин болгаш күш-ажылын мурнакчы аргаларын негиздеп...» деп чуталаан. Кол-хоз, совхоз бүтүзүңгө эртемниң бол-гаш мурнакчы дүргүлганын чедиш-кенин негиздеп талазы-биле тодаргай планын ажылдап кылдыры, бүтүрүлгө хурдаларына чуталаалы-ры, продукция бүтүрерин көвүдери-лү, күш-ажылын болгаш айма-ха-рептерин чарыгалдарын эвээр-жидири, продукциянын бот-үнезин чингидири — хууну чутула айттыры болур. Ыччангап республиканың ажыл-агыйларын мурнакчы, деп-шилгелиг чүүлдерге калбак оруту ажылдар керек!

Чоннун шынчы камгалакчылары

Ноябрь 26-да Кызыл хоорайның хой-иниңтинин киржилгези-биле Ты-ваның чекистеринин байырлыг хура-лы болган. Чекисчи органдарын 45 чыл болганын дугайында илеткел-де Тыва АССР-нин Министрлер Чө-вүлелинин чанында Куртунуң ай-мы чок чорук Комитетинин даргазы полковник эш Н. Я. Волосников кыл-ган.

Бүгү-Россиянын Оңза Комиссия-нын — социалист республиканың ай-мыл чок чорунуң органиганын тө-гүлүгүжү-дузасында доктаагаш, күрүнениң аймыл чок чорун хандыра-рына бистин республиканың чекис-тер коллективинин салымшынын илеткелни тодаргай чуталаан. Эш-тер Бал-Саган Шумиян, Луиза-Шенков, Тукар болгаш өске-да офи-церлерин илеткелгил ажылын ам-дегелзэн.

Байырлыг кезже СЭКП Тыва об-комунун бирги секретары эш С. К. Тока Тываның чекистеринге байыр чедирер, СЭКП Тыва обкомунун, Ты-ва АССР-нин Дээди Советинин Пре-зидиумун болгаш Министрлер Чө-вүлелин байырлыг чагаанын ном-чаан.

Кызыл хоорайның ажылчы чоңа-рынын мурунунда СССР-нин Дээди Советинин депутаты чылаачы эш Н. И. Пилипчук, республиканың ком-сомолчулар болгаш аймактарын мурунунда ВЛКСМ обкомунун бирги секретары эш Г. Ч. Ширин олар чекистерин дайымы ажыл-чорудал-газын демдегел, байырлар бедир-гилзэн.

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиуму мурнакчы офицерлер Алексеев, Борбак-оол, Волосников, Домосков, Серов, Холван оларны Хүндүлел бижиктери-биле шаңзаан. СССР-нин Министрлер Чөвүлели-нин чанында Куртунуң аймыл чок чорук Комитетинин даргазынын шаңнааны хой чылдар иштинде эки ажылдаан дээш медалдарын эштер Маныкый, Тебелер, Терехин оларга тыйыскалган.

Хуралдың киржиңчилери СЭКП Топ Комитетинге байырлыг чагааны чорутканын.

О. ИРГИТ.

Анастасия Желтикова «Тыва даг-дугу» туугу эргелелин шуткату-жулар бригаданын ий чыл баштап келген болгаш оон бригаданы бугуругенин мурнакчы бригадаларын бирээш апарган. Бо чамдык ноябрьның эгизинде ол амы болуңу ий оңуктери Нинд Соронка бы-гаш Людмила Хохрина олар-биле дашкын мергежилни шиптедиң алы-ры-биле фабрика туугулаа ажылдап турар Алексей Светловостун бир-галасында өөреникчилер ажылдап эгелзэн. Ажылга кызыкма ол уруун декабрьның эгизинде СЭКП кезиңүнүгө кандаатка хүлээп алган.

Чурукта: партия кезиңүнүгө кандаатка хүлээп алганы-биле хол-баштыр А. Желтиковага оон өөрү байыр чедирер тур.

Фотогу Г. СИРОТИНИН.

Күш-ажылчы рапорттар

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунун секретары эш КЫЗЫЛ-ООЛГА
Райкууском даргазы эш ООЛАККА
ВЛКСМ райкомунун секретары эш ДАЖЫГА

Күрүңгө эът садарынын чыл планын хуусаа бетинде 100,4 хуу күтүскени-биле партия обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Тес-Хем районун көдээ ажыл-агый-ның ажыл-ишчилеринге байыр чедирер база районун ажыл-ишчилери мал кыштагалдышкынын чедишкенин эртти-рер, чаксы тарылгага өй-шаанда база бүгү талаалыг белекте-кнор, колхозчуларын болгаш совхоз ажылчыларын механи-затор мергежилдерге массалык-биле өөредирин, тус черин чедишчилелдерин ховуларже сөөртүрүн чер болганга ор-ганизаастаар деп иделгени илередип тур. Ол болза колхоз бол-гаш совхоз бүтүрүлгезинге чаа-чаа чедишкенин чеди-п аларынын үндөшүн болур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Тес-Хем районун ажылчы чоңа-ры партианың ХХП съездинин болгаш СЭКП ТК-нын ноябрь Пле-нумун шиптирлерин күтүспеш-шаз, күрүңгө эът садар талазы-биле чыл хүлээлгезин хуусаа бетин-де 100,4 хуу күтүскени СЭКП об-комунга болгаш республиканың Ми-нистрлер Чөвүлелине илеткээн. Районун ажыл-агыйлар күрүңгө эът садарын түргүчүлүп турар.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунун секретары эш ЧАКАРГА
Райкууском даргазы эш САПЕЛКИНГЕ

Районун колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыларын күрүңгө эът садар талазы-биле боттарынын хүлээлгезин 470 центнер, сүтүтүн — 192 тонна хой кылдыр хуусаа бетинде декабрь 25-те күтүскенин партия обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели өөрүшү-биле дын-заан. Силерин бугуругени тилелгелер-биле холбаштыр байыр чедир-бизаш, районун ажылчы чоңары 1962 чылдың төңүзүңгө чедир мал ажылчынын продуктуларын садар талазы-биле хүлээлгелерин элзэн акир күтүскен деп иделеп тур бол. Улуг-Хемин көдээ ажыл-агыйнын аймак-чалчылары кышын байдалаага продукция бүтүрерин көвүдериңче улуг нуменишкенин салыр, чеди чылың бешик чылың чаксы хову ажылдарына бүгү талаалыг белектерин дээрзинге чигизин чок.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Улуг-Хем районун ажылчы чоңа-ры партианың ХХП съездинин болгаш СЭКП ТК-нын март Пле-нумун көдээ ажыл-агый продукту-ларын бугуругени болгаш садарын чыгыш талазы-биле тогулап оңуктерлерин күтүспешшаз, чеди чылың чаа бешик чылыңа уткуш-тур күрүңгө эът садар талазы-биле хүлээлгезин күтүскенин СЭКП рай-кому база район Советинин күтүск-

чи комитет партия обкомунга бол-гаш республиканың Министрлер Чө-вүлелине рапорттаан. Район инти-зи-биле 3.005 тонна эътти күтүскен садар болгаш дужаар планын тур-гаш декабрь 25-ке чедир оон 3.028 тонна кылдыр күтүскен. Пандан ажыр 47 тонна эът болгаш 192 тон-на сүт ажуааттыган. Күрүңгө эът болгаш сүт дужаары түргүчүлүп турар. Мал кыштагалдышкынын ор-ганизаастыг эрттирер болгаш кезир чылдың чаксы тарылгазына эки белектерин хемчегелер алдынып турар.

Кыштын берге үзүңде
Улуг-Хем районун «Чодура» колхозунун ажыл-ишчилери оок кыштын берге амы үзүңде инти-зин малын хур кыштагалдырыңче онза кичээлгенин салып турар. Ка-ра-Булуңда кыштан турар малдар-нын коданарында 14 хире чаа ка-жааларын кылган болгаш № 1, 2, 3 сүт-бараан фермаларыне «ДТ-54» деп ий, «Беларусь» деп ий трак-торларны чорутуп, оларын-биле сизген, саванын сөөртүлгенин үзүткөс чок хандырар келген.

Трактористер Д. Маскыр, К. Ара-тына олар «ДТ-54» маркалыг трак-торларын бир хүнде ийден эвээш эвес рейти кылдып келгенер. «Бе-ларусь»-ны башкарыкчылары М. Болат-оол, К. Маскыр болгаш чүдүрүчүлөр Д. Дондушпан, Б. Ман-чий, Д. Дак-оол оларын хун үтүгүн үтүгүзү ажыр күтүспеш келгенин демдегелес чогуур.

Анастасия Желтикова «Тыва даг-дугу» туугу эргелелин шуткату-жулар бригаданын ий чыл баштап келген болгаш оон бригаданы бугуругенин мурнакчы бригадаларын бирээш апарган. Бо чамдык ноябрьның эгизинде ол амы болуңу ий оңуктери Нинд Соронка бы-гаш Людмила Хохрина олар-биле дашкын мергежилни шиптедиң алы-ры-биле фабрика туугулаа ажылдап турар Алексей Светловостун бир-галасында өөреникчилер ажылдап эгелзэн. Ажылга кызыкма ол уруун декабрьның эгизинде СЭКП кезиңүнүгө кандаатка хүлээп алган.

Чурукта: партия кезиңүнүгө кандаатка хүлээп алганы-биле хол-баштыр А. Желтиковага оон өөрү байыр чедирер тур.

Фотогу Г. СИРОТИНИН.

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунун секретары эш БИЧЕГЕ
Райкууском даргазы эш ЧЮДЮККЕ
ВЛКСМ райкомунун секретары эш АК-КЫСКА

Күрүңгө эът садарынын чыл планын 100,7 хуу кылдыр хуусаа бетинде күтүскени-биле партиянын Тыва обкому бол-гаш республиканың Министрлер Чөвүлели колхозчуларга ба-за совхоз ажылчыларынга байыр чедирин, чыл төңүзүңгө чедир 100 центнер эътти немей садар талазы-биле хемчегел-рин деткип тур. Районун ажыл-ишчилеринин мурунда ха-рыскалгалыг сорулгалар бар. Ол болза мал кыштагалдыш-кынын чедишкенин эрттирер, малдың баш санын чүг-ле камгалап алыр эвес, харын кол чүве болза кышкы үеде сүт саалазын, малдың дензи немелдезин көвүдериң чеди-п алыры, техниканы болгаш үзүңгенин эки белектерин, тус черин чедишчилелдерин ховуларже массалык-биле сөөр-түрүн, колхозчуларын болгаш совхоз ажылчыларын өө-редирин организаастаары болур. Бо сорулгаларын чедишкни-гү күтүсдери болза бистин чуртка көдээ ажыл-агыйын дыка көдүрер дээш бүгү улустун демисегин илерниң салымш-кынынар болур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Бай-Тайга районун ажыл-ишчи-лери СЭКП-нин ХХП съездинин төөгүлүгү шиптирлерин амыралга боттардырышкан, база партиянын Топ Комитетинин ноябрь Плену-мун шиптирлерин иштинде илетки-вишаз, күрүңгө эът садар талазы-биле бодунуң хүлээлгезин 100,7 хуу күтүскен. Пандан ажыр 1000 центнер сүтүг салган. Күрүңгө эът садарын элзэн акир күтүскен 100 хуу, тарза садар хүлээлгезин 100,6 хуу күт-кени болгаш 100,6 центнер эътти күтүскен немей садарын шиптир-

лзэн. Оон-биле кды районун ажыл-ишчилери мал кыштагалдыш-кынын чедишкенин чорударын, малдын чаш төдүн четке камгалап алырын, малдың өлүп хорар чо-руун болдурушкан, мал калжалары болгаш чурттага байыларын тула-рыга хергелээр туугу аякы белек-сөөренин планын күтүсдери, трак-торлар болгаш көдээ ажыл-агый ма-шиналарын эки шымарлыг септээр. 1963 чылдың дүжүңгө үр-э-линерин белектерин күлээшкен.

Мурнакчы фермаларда
Улуг-Хем районда «Күш-ажылчы-носту» колхозунун фермалары сүт бүтүрерин болгаш оон күрүңгө садарынын чыл хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күтүскен. Бирги фер-ма 500,2 тонна, ийги ферма 183,7 тонна сүтүг салган.

Мурнакчы савачыларын чамтык аймактарын айтты болур. Он бир айларда инек бүтүзүндө С. Кал-кыс — 2428, 3. Натит-оол — 1956, Т. Малапал — 1932 килограмм сүтүг салган.

«УТКА»-нын 25 чымы совхозтун

Иштин-Хем сүт-бараан ферманын коллективин сүт садарынын чыл хүлээлгезин ай бурунгаар ажыр күтүскен. Ол мында күрүңгө сүт са-дарынын талазы-биле алган хүлээл-гезинде 32,9 тонна хей сүтүг сат-кан.

Коллективте үлгелеринг ажылдап турар савачылар база бар. Чыжа, боттарынга бижылгаан инек бүтү-зүндө Ш. Билинма — 1833, Е. Ярусова — 1738, В. Чооду — 1693 килограмм сүтүг салган.

академиянын, 757 яны-бүрт эр-тем албан черлеринин коллективте-рин үр-түңгелеринг ажылдап турар.

1962—1963 өөрелдиге чылында дээди өөрелдиге черлеринде сту-денттерин саны 460 муң кижиле бол-ган, азы Англиянын болгаш Франци-яны катый алырга-да оларынчылдан элзэн хой болуп турар.

Украинанын болгаш Совет Эвил-елин хевисээринден дашкаар ырак черлерде кайгамчык украин четен чогаалды болгаш уран чүтүлү билер, кайгамчык украин ырларга болгаш талышкылар ынак.

Болуңу республиканын алдар-лык 45 чыл оюн демдегелинзэн, украин улус күтүскени ханындын украин четтиреринин коммунистер-нин партиязыга, улуг орус улуска, Советтер чуртунуң бүтү улустарыга илергейлер турар.

Республиканын бүтү солдунары Украинаның 45 чыл оюнга турускал болдурун арынарнын парлал үндүр-ген. Ол кайгамчык хүнге холбаштыр-ган делегелерин култура бакжы-нарында, клубтарда, музейлерде, би-блиотекаларда ачыткан, ажылчы чоңарын байырлаадыг кезжелери болгаш хурдалары болулаан.

Украинанын бүтү солдунары Украинаның 45 чыл оюнга турускал болдурун арынарнын парлал үндүр-ген. Ол кайгамчык хүнге холбаштыр-ган делегелерин култура бакжы-нарында, клубтарда, музейлерде, би-блиотекаларда ачыткан, ажылчы чоңарын байырлаадыг кезжелери болгаш хурдалары болулаан.

Украинанын бүтү солдунары Украинаның 45 чыл оюнга турускал болдурун арынарнын парлал үндүр-ген. Ол кайгамчык хүнге холбаштыр-ган делегелерин култура бакжы-нарында, клубтарда, музейлерде, би-блиотекаларда ачыткан, ажылчы чоңарын байырлаадыг кезжелери болгаш хурдалары болулаан.

Украинанын бүтү солдунары Украинаның 45 чыл оюнга турускал болдурун арынарнын парлал үндүр-ген. Ол кайгамчык хүнге холбаштыр-ган делегелерин култура бакжы-нарында, клубтарда, музейлерде, би-блиотекаларда ачыткан, ажылчы чоңарын байырлаадыг кезжелери болгаш хурдалары болулаан.

Украинанын бүтү солдунары Украинаның 45 чыл оюнга турускал болдурун арынарнын парлал үндүр-ген. Ол кайгамчык хүнге холбаштыр-ган делегелерин култура бакжы-нарында, клубтарда, музейлерде, би-блиотекаларда ачыткан, ажылчы чоңарын байырлаадыг кезжелери болгаш хурдалары болулаан.

ВЦСПС-тиң XI пленуму

МОСКВА. (СЭТА). Эвилелдер Ба-жынынын колдонналыг залында ВЦСПС-тин XI пленуму болуңу чыгыш декабрь 25-те үргүчүлүгү. Оон киржиңчилери ВЦСПС-тин дар-газы В. Г. Врилиннин «СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумун түндедери-нин болгаш профессионал эвилел-деринин сорулгаларынын дугайы» деп илеткелни чуталаалып, проф-эвилелде организаациялар чуртун улус ажыл-агыйнын бүгү азыра-рын улам ыңай хөгжүдери-биле бү-түрүлгө, организаакчы болгаш ки-жизилдигелгил ажылды үндөшүн-биле экижерде ужурап дээрзин демде-леп турганнар.

ВЦСПС-тин пленумунун хүлээп алган доктаалында СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумун шиптирлерин бүтүрү-биле чүдүлүгүчүлүг, ол шип-тирлерин чайгылыш чокка удурта-

га болдурап болгаш күтүсдери-биле хүлээп алган.

Коммунист партиянын болгаш Совет чазастыг улустарын үндө-шү эрге-ажыстарына дүгүлүп тур-рар иштин болгаш дашкыны поли-тиказын чыгыш сеп-сепкил-биле дет-кип турарын пленум совет профес-синаларын болгаш профессионал-ларын болгаш албан-хаакчылары-нын мурунунда медегелзэн.

1963 чылда улус ажыл-агый пла-нын хуусаа бетинде күтүсдери-биле, коммунизм тургузушкунуңа чаа-чаа чедишкенин дээш илдепкелгил демиселге кирерине профэвилел-деринин бүгү кезиңүнүн, Совет Эвилелинин бүгү ажылчы чоңа-ры пленум кылгырган.

Пленум бодунуң ажылын үргү-чүлүп турар.

Шагдааның участок төлөөлөрүнүн Бүгү-россия чөвүлел хуралы

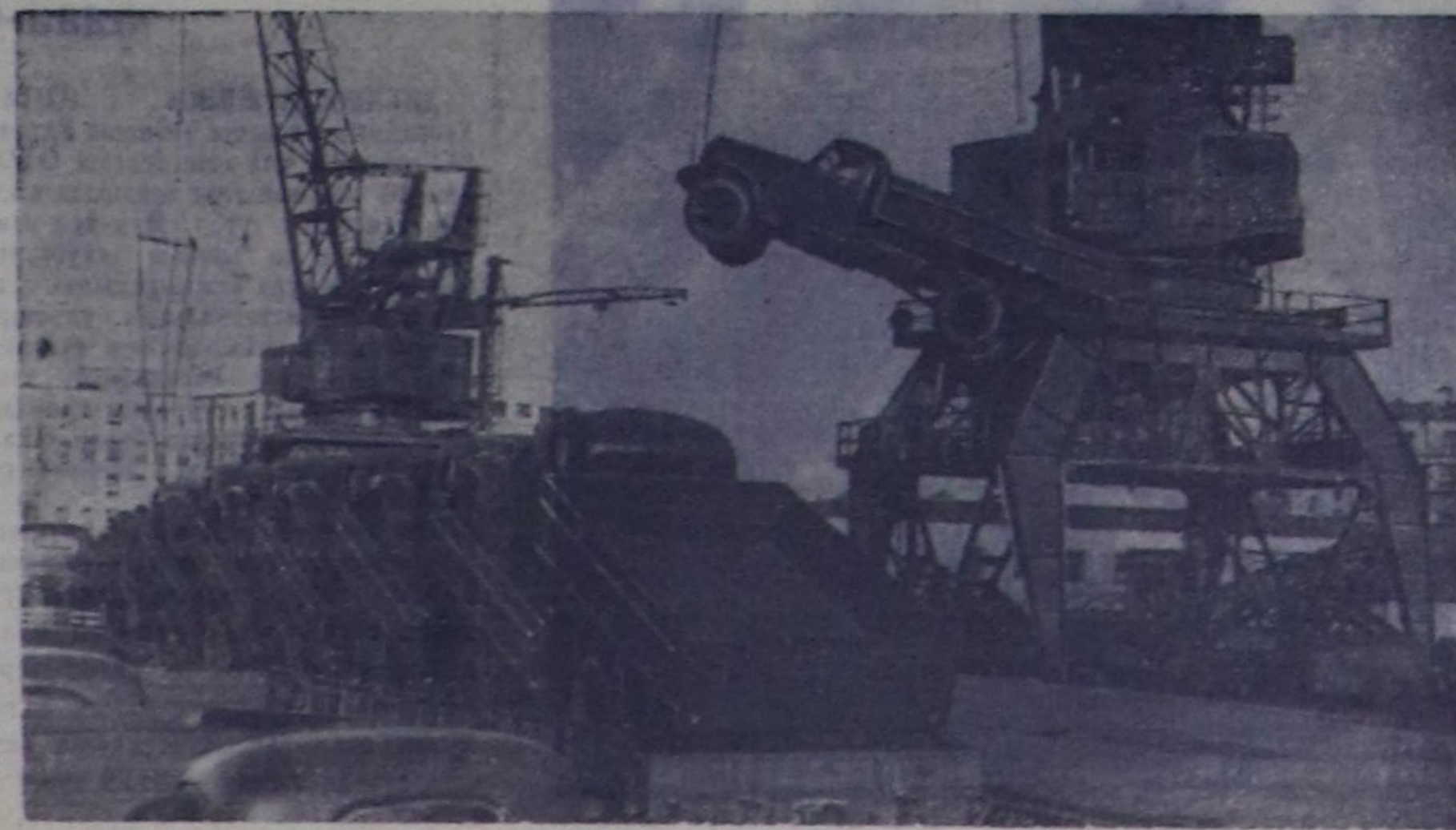
МОСКВА. (СЭТА-нын корр.). Москвада Бүгү-россий чөвүлел хура-лында РСФСР-ниң яны-бүрт хоорай-ларын болгаш чурттаакчылыг чер-леринин шагдаа органдарынын 400 ажыл участок төлөөлери чектелип келген. Ук чөвүлел хурал республи-канын хой-ининиң корум-чурумун камгалаарынын министерствозунга

декабрь 25-те ажыттыган.

Чөвүлел хуралдың киржиңчилери-нин аразында — шагдаанын мур-накчы кижилери бар. Оларын дыка хейү хой-инининиң корум-чурумун камгалаар үеде быжыг-туруштуг доо

Рационализаторлар пленуму

Бө чылын көдээ ажил-агуй ма-
шиналарын өрөнгирининг ичээлдө-

Тайгада суур болгаш ооң кижилери

Район-аа, республика-аа төвүн-ден мынд-ла ыраа өвөстө, бичкек сууржууга — Сөвдө «Өкө» сох-хотун салбыры туруп турар. Суур-нуң кижилери бүгү совет кижилер ышкан, коммунизмдин материал-техниктиг базанын тургузарынын көрөөтө боттарынын улут-хуузу кириштирип ажалдап турарлар. Мында суур-бараан ферманын кол-лективни чеди чыдып дөрткү ту-лында күнүгө өт болгаш суу ту-лжар хуузагези СССР-нин Дод-дэ Советиниң ийге сессиянын азыттыг хууңе чедир чедиш-кенин күөткөткөн.

Салбырын туудуударында, ка-ларчыларында, механизаторлары-нда болгаш саанчыларында боттары-га онаалык айма-херектерин ак-сеткилдеп күөткөн, өскөдөрө үд-гер-чиркек болуп турар орук айтык-чылары хей. Ийдег болза-да чур-такчы тоңуун саан 300 киж-ажи чоруп ол суурнуң кижиле-ринин ажи-херектеринде, амыд-рал-чуртталганында чамык чете-теринде бар болуп турарын болгаш оларын чайдаарынын чуулгазын манаа чуталары чуулга.

ФЕРМАГА ХАМААРЫШТЫР

Бо хүнерде фермада симменталь уксаанын 121 амык, сүткүр ине-терин саап турар чеди саанчылар чурткы кезин хүне инетер-ве чүгө 1 литр сүт саап ап турар. Сүт саалганын күдүзгү берген чыдаалын инектерин хүнүн хей кезинде чед олардып, Инсейниң соок суунап сугатар, ажалдын баксиратынында. Бекжээк саалда мурунда нини калжаа аэвон си-ген каап бөртө шыдаалыг улут инектер копкаа күшүткүлериң кор-гуп турган чип алыр.

Бо байлап болдурбайн баары-нын аргалары турган бе? — Ийе. Ма-га четчер санын сизге, сикоту белектер, оңу фермаже сөөртүп ап, инектерин тургузу азырап, ажал-даны өжиктен болза коргупту-ган катан бек болуп чуталар. Оңу мунчал боттарынын техника-да, киж-ажи, күжү-дө, бойду-стун тарыхчылыг байлап-да тур-гал. Мындааа калган сизге ке-алдык агаалары-биле киж-ажи чедипшест, техниканын алаа ту-рар чоруп-көвүлөп турган. Чамык ажилчылар (оларга саанчыларын чамдыктары база хамаарып тур-ган) ажилын катгаш, тайга кезин, кат, көгү чып чоруп бер турган, оон соон дарып тоорук, ак-өлүк тымышын үзө келген.

Ам ферманын инектерин чеме-рери-биле дажылап турар сизге төнөр чыгаан, а хууза малга белек-көш бакчылар чамыда сөөртүп алылган сизге да-ооалар дег, инектерин күжү көрө-дө-дө ми-дыт: ферманын — арга, калжалар долган, сөөк хемирген турар, а хууза мал — семис, шарттар. Бо-дунуң хууза өргө-ажынын хүрүн-ниңден бек көр чоруктун то-дарып чиктерин ол-дур.

Саанчылар чедиппейн баар чо-руктарын болдурбас, ол ышкан күш-ажылын бүдүрүштүтүп беди-дер, хей сүт бүдүрер сорууда-биле ферманын механизаторы биги че-регини айтыры болуп турар. Чам-

дык инектерин бадылашкыны-биле алырга, соххотун төп ферманын бе-зин механизатор чыдап турар болганда, тайга аразынче агрегат ажи, оңу тургузары болдурмас чүдү болуп турар. Ол шын аес. Саалда апаралын ынаар чедирин берге аес, а эртеңи болгаш ке-жээк үлөлдө, таптыг-ла саалда үзөндө күдүмчүдө чыгаар бапты-рында бичин-даа ажи чок хып ту-рар алектри энергияны шын ажи-лар болза ол энергия саалда агре-ганын ажалдаарынче алабадтар, а чайгы үдө оларар айы-биле кө-жүп чоруп саалда апаралын тур-гузар болза алек сүт-да сагылар, саанчылар-да кызырлар.

ШЫПШЫ-НА ЧҮВЕ

Сөви суурга чед бөртө бүгү-дө чүве шыпшы ышкан сагындар. Суур радиокутунуңа. Ийдег бол-ганда делегейде, Совет Эвилелинде, бистин республикада болуп турар бо-лушкунуңар талазы-биле чутула ме-дээлерин суурнуң чурттакчылары өй-шаанда дикчайын турар. Суур-га радио беддир тургузарынын ай-тыры перепективтиг планда көр-дүмөй турар болганда ол черин радиопримектерин дууза-биле радиожурналын хемчеглерин ап чоруп негетинип турар. Бир ра-диопримектерин хуузон алыр да-мынгаларын 10—15 бакчыларга дыйнап болурун аргазы бар тур-да бакчыларже радио топкаларын тургушпайн турар. Бо талазы-биле Севикжөөгө улут дуузын Бин-Хем районун харылаа контораының коллективни чедире учурут.

Суурга почта салбырын тургу-зарын оң чурттакчылары база негеп турар. Почта салбыры турган бол-за колхозчуларын чамыш алган со-лунары-да өй-шаанда алырар, өскө черлер-биле харылаа турары-га-да алыт, хей уруларынч не-дер, азы пенсионерлер ажалын алыр дөш Сөви — Кызыл — Ту-ран — «Өкө» аразыга хей үе-ша-гы-да чидирбес ийик. Ам үдө ки-жилерин чамыгалары «Өкө» со-хотка үр чыткан, бир-ийи ай эртеңде Севиге чедер, ажа шы-жалар аларга Кызылче, азы Тура-не чоруп апар, а телеграмма чи-жектеп дүрген медалдар дамчылары барык болдурмайн турар.

Севинин чурттакчылары лекция, бесед-да дыйнавастан. Култур-анын олаа клуб — хандыг-да ажи чоруттастан. Агит-масс-а ажи ажилдар чорудуп, концерттер үндү-рүп, оон-тогулаа организатор тур-ган болза мындыг азылгы шыпшың байлап тургустумас турган.

«ИЙЕ, ХАЙЫНДЫРЫП-ЛА ТУРА»

Бо таарыкта суд залында пле-дээн. Арага хандыгып, хулиган

А. АИР.

«Шыным» тускай корреспондентиз.

«Өкө» соххотун салбыр төвү — Сөви суурнуң чурттакчыла-рын ажил-херектеринде, амыд-рал-чуртталганында өскө-дө чете-тер бар. Ол чете-териниң чыдаалганы болза соххотун дирекциязынын, мида партия, комсомол организацияларынын талазында тайгада суурнуң кижилерин утуп, оларже кичээ-гени кошкатканы болур. СЭКП Бин-Хем райкомунуң болгаш райкукумунуң талазында Севиге кичээгени салыр өй ба-за келген.

чоруктарын ууа-дараа үдөлдөп, адактың сөөлдө келген, он аар кем-бурулуң херекти үүлөткен За-бавников дээриниң херзон көрүп турда алаа келгенер залга сынып-пайн турган. Херзон М. Хомуттов (салбырынч өргөжүм киж-ажи) мын-ды айтырып салган бис.

— Ажилга туражы, оңу туржук арагалар кижилер бар-дыр, олар-биле калдыг демисал чорутуп тура-рыл?

— Ажилдар хөңү чок кижилер бары шын, а арага-да сөөртүп эк-кен турбас улус түр бис, ол хире-зинде ажира чоруп кижилер база бар, оңу мен бодум бизин айын-тыппас киж-ажи мен, бистин ула-сы-рымыста шын болган өскө-дө эир-тир сускунарын боттары таймын-рып турар кижилер хей, магазинде чигир чок болуп турарынын учу-ру-даа мында деп болдур мен. Оңу дыйнааш, каленеп оор кижилер залга база турган. Оларын чамык-тары бир үн-биле «мындыг болза во-данын аажып турар» деп алгырар болдур.

— Эиртир сускуннар хаймын-ды турары шын бе? — деп бистин айтырымыска салбырда комсомол өй организацианың секретары эш Третяков мында дээ:

— «Ийе хаймындырып-ла турар».

Бо чайын В. Титов дээриниң ча-жырып хаймындырган пивозун тып-кан, акт тургузуп, сагындырыны кыла-даа, салбырын улурутуула-рын контроль тогуп ачылган ага-гар эиртир сускунарын кылып турар кижилер ол судра бар дээр-ин өскө-дө чиктер-биле көргүзүп болур.

Сөви суурнуң чурттакчыларын чамык чутула бараанар-биле че-дир хандыбайн турар Бин-Хем, райпоунун багы ажилын манаа айтыры артык аес. Суур магазин-нин бараан дөдөс чөп куртугал берген. Көдө чурттакчыларга херек-тин чик өртүктүк пестер, аш-чөм-нин чамык продуктулары, улут размердин килас илкетер, аяк, саа аймаа мында чок.

Севиге ага шалада 19 өөреникчи өөренип турар. Ча өөрөдөгө чылы ол шалага улут оолааашкыны-биле, ноябрынын 17-де эгеле-дө-дө, ба-шкы В. Окладников чыдып калган материалдарын чедир өөреникчи хемчеглерин ап, болдур шар-ба-биле кызым ажилдап турар. Мындаа-жөк шалада бичин чаштарда өй-ган карапаштар, бутуктар болгаш күш-ажыл кичээлери хергелээр кылын саанчылар чок. Бо талазы-биле айтырымы райпо баштаар че-ре тургуса-даа түнел чок болуп арттышкан.

А. АИР.

«Шыным» тускай корреспондентиз.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

Бурят АССР-ниң эстрада артистериниң Василий Васильевич Еремиев уурткан болуп бистин республика-аа келген бээр элзи каш чокуктар артык. Олар республиканың наймысала Кызыл хорайга элзи каш концерттери көргүскөн.

Комарыста АССР-ден келген артистер боттарының уран чүлүн ам республиканың барыны талакы район-арында чоңа көргүзүп турарлар. Оларын концертти

Фотозу П. ГОЛЬЦОВУУ.

ТАЛАНТЫЛЫГ УРУГЛАР

Бин-Хем районунуң Туран хоо-райда шоло-интернаттын өө-реникчилери ажи-буру болгунер-де улуг сонургалды өөренип турар. Амы улаа мында хаан-та-рынның, гимнастиканын, дээр-нылганын, ырынын болгаш та-нычларын болгунери ажилдап турар. Ол болгунерге уруглар-ын сонургалды амы улуг. Орус тыва танчыларын улурут баш-чылар тышбайн барган. Кичи-идини башчыларын сүмезин бугар оларын өөреникчилерин аразында тыпкан тургузар деп шунтирлээн. Тыва танчыларын улурут-биле чедиг классчы Катя Белекенин, орус танчы-ларын — Надя Глухонку то-

муйлаан. Олар ун болгунерни чедипшикенин улурут турар.

Ол шоло-интернаттын элзиди класстарынын өөреникчилери ки-жи-идини башкы Валерий Түме-нович Монгулун улурутуула-биле човта чаз «Искра» кол-хозтун участку — Ленинка суурнуң чурттакчыларына со-лун концертти аалдап четкенер. Талантылыг шоло-интер-наттын концертти суурнуң чур-ттакчылары улуг сонургал-биле улурут. Оларын программасы улурут болгаш ажи-буру болган.

Нолхозчулар уругларын ки-жи-иди болгунерни күөткенин «Партия» деп тыва ырыны, «Орун ырызы» деп орус үдө кырында ырыны күөткенин ажи чазашкыны-биле улурут тур-ган. «Чечек» деп тыва танчыны Катя Белекенин улурутуула-биле таңчы болгунерни ки-жи-идини күөткенин көрүчү-

лер дыка сонургалган.

Уругларынч чогадыкчы ин-ди-иде-биле улурут турары со-лун. Чикээ, бо концертте ки-жи-идиниң сонургалын чедип алган «Хурш» деп тыва та-нычын тургузу болгаш сура-лыг орус тоол «Репина» сче-намытканы ол дугайын херчи-леп турар. Ол ышкы өөрени-чилерин бо программасында «Копка», «Зелен шынгыраш» деп танчылар көрүштүп күө-ткенин турар. Бо концертте улуг үнелээшкенин чедип алган «Орус переплел» деп танчыны шоло-интернаттын чедиг клас-зынын өөреникчи Надя Глу-хонку тургускан.

Уругларынч бот-тывынгыр уран чүлүнүн ол болуп сөөгү хүнүнде ол-ла концерттиң чаа программасын «Кызыл тарачын» нолхозтун медээ клубуна көр-гүскөн.

Концерт-биле

«Совет Тыва» колхозтун тө-вүгө мыда бот-тывынгыр уран чүлү болгунерни ки-жи-идиниң со-лун концертти бистин. Ол колхозтун саанчы Наттис Саарбайын чуталаан тоолу-луг шүлү, Киниса Давар-оол дуга болгаш Суг-Бажы сес чыл школазын башкы Рамса Салчактын база Дижылаа Кара-кымты күөткени танчыларын көрүчүлөр сонургалган.

М. ДАВАА.

Каз-Хем район.

«Тере-Хал» колхозта Кунгур-тун кааа клубунуң агиткул-бригады колхозтун ыракы Каргы хемде малчыларына со-лун концертти көргүскөн бе-зегинер. Ол ышкан олар ма-чинкага киноларын көргүзүп, лекция, беседаларын кылып, ха-на солунарын улурут чораш-тар. Каргыда эмнеге салбыры-га оттулар ышты база белектер бергенер. Ылангы СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунуң мате-риалдарын малчыларга таныш-тырар талазы-биле улут ажи-дарын кылып чорутканар.

Ч. БАРАН.

Кызылдан пассажирлер АТК-зында бот-тывынгыр уран чүлү болгунерни ажи бо чамын ае-зегинде дыка багыч чоруп тур-ган. Ол айттырымы АТК-ла пар-тия организациныга чуталаан-каш, бот-тывынгыр уран чүлү болгунерниң ажи бо чамын мурундаа ышкан белек де-неге ажи тургузарын дугайын ха-на солунарын чораштар. Белектер доктаатылган рас-писание бугар болуп, концерт-ке белектериниң өткүт үн-ери, баян болгаш өскө-дө хө-жүм херекселери, танчыларын аналары, калпашай тешиш-кени орай дүгө чедир-ле чамыгалын турар апарган. Олар боттарынын клубуна амыда хоорейин бугаруу чедирин, республиканын хан-хө минис-терствоуна, «Межеге» соххо-ка солун концерттери көргү-скөн. Оларын ол көргүскөн концерттериниң программасы ба-за-ла ажи-буру ки-жи-идиниң ырылар, уран чамыгалар, та-нычтар, солун конференстар бол-ган өскө-дө.

Сасары Николай Константи-новтун, автобус чогадыкчы ин-тер Чудинотун, Останковтун, кондукторлар Фокина, Медведе-ва болгаш өскө-дө бот-тывын-гыр артистерин көргүскөн но-мерлерин көрүчүлөр сонургал-ган.

И. ЦЕЛИВОВ.

бот-тывынгыр уран чүлү бол-гунерни улурутуу.

Ажыгалаа кирбейн тура...

«Барлык» соххоту 250 олууттук клуб туудун 1959 чылда агаал-ган. Шала туткан клуб үн чыл ажи, дөрт чылдын итүрүн көрө берген. Клубту ажыгалаа кирерине шо-луг аес ажилдар арткан. Алаа пе-кажы салбыр болгаш иштин дери-гезин кызыр артык турбузе, оон туудун дөдөс, азы улчылар деп чуталап турар кижи соххотун улу-рутууларында чок. Хайгаарал чө-түп хараазы-биле чамык кылып каап чүдүлериң урун турарын уламдык ол клуб харын-даа катан септелгө кирер четкен.

Културанын одаан ажыгалаа кириер «Иу калбээн бе, соххо улу-рутуулары?»

М. БАДЫРАА.

ОРУК ДЕМДЕГЛЕДЕРИНДЕН

Тываның туристери Моолдун Улан-Батор хоорайында Кы-дат Улус Республикаже чоруп тур-ар, улуг кыдат улуска аалчы болуп чедирин, оларын-биле амыр-меди солумарына, олар-нын тургузуп турар социалист амыдарын каран-биле көрүп танымарына четтикпейн, дүрген-не четсе дээн күлө-биле долдун-ган чораканар.

Ол-ла үгөн хуурустун дүмезинде Моол биле Кыдаттын кызыгаларына чед берген бис. Дээрта хууна Кыдаттын бир улуг автономнуң облазы болуп Иштинки Моолдун дегем хоулары-биле чоруп олурган. Кыдаттын тарачынаарынын шары, аът, элчи-ген-биле ийди-бээр чүве сөөгенин, шаңдарда тараа арыгал турарын, келер чыдып туралганын шарылар-биле чед анда-рып турарын, кидан-кидан ак хойларын, малгаш херимин суу-ларын хууноор көрүп келдик.

Улан-Батордун үгөненин ийи дугаар хүнүнүн эртенинде Кыдат Улус Республиканың наймысалаы — Пекинге чед бер-ген бис.

ПЕКИН хоорай Кыдаттын сонгу ортузунуң сонгу кезинде ту-рар, оон үн талазын дагар догаланган: а бир талазы далайже кирген. Пекин — делегейде эрте-бурунгу хоорайларын бирээс. Ол 1000 чыл хире туруп турар. Хоорай-нын болууда болгаш он догаламды кайгамчык чараш черлер, ордулар, павильоннар болгаш өскө-дө кө-рүштүг черлер хей.

Реакциянын тергилериниң үе-зинде Пекинниң чоңу реаксылыг күштүгө удуз мога чок кемселенч турган. Кыдаттын коммунист пар-тиязынын улурутуула-биле 1949 чылдын январь 31-ге Пекинни хо-с-дээн. Шаа чорун чаз амырлар агаалган. Ол-ла чылдын октябрь 1-де Пекин Кыдат Улус Респуб-лика-нын наймысалаы апарган.

Хосдалганын бээр эртен 13 чылдын тургузулаа улурут, кезээ ажи-ажи, култура, чырымын-ын, калык камгалалы, коммунал ажи-ажи талазы-биле кайгамчык улуру чедишкенин чедип алын-ган. 1949 чылдын-биле дөдөс-дө 1959 чылда улурутууңа нягиз продукция 20 ажи катан өскөн. Мурунда бутурбайн турган тра-ктор, локомотив, станок, генерато-рлар дери-гелер болгаш өскө-дө улурут бугаруулары бар апарган. Пекинниң чурттакчы чоңуун са-

ны 7 миллион киж-ажи, оон 3 милли-он кезээ ажи-ажи хамаарып турар. Мындаа хоорайнын иш-тин талазы, даштыкы талазы деп ийи кезекке хуваадалар. Хоорай-нын догаламды кезээ ажи-ажи култураларын өстүрүп турар бол-ган дуулар ажи-ажи-ажи ажил-дап турар. Улурут өргө-чатырган 13 чылдарынын алурууна Пекин-ге туттуган чуртталга шөдүмүн хемчөөл оон мурунла турган бугу чуртталга шөдүмүн алып турар. Ол болза кыдат улустун маалымды күш-ажылын тунелер-лир.

Ноябрьга чедир-ле Пекин хоорай ногаан үнүштер-биле шынтыган хөдөө турган. Алаа кижилер чайгы хөдөө-биле чоруп турган.

ТӨП шал Пекинде эң көрүш-түг, төгүлүг чедирин бис. Пекинге аалчы оон бар-ган кижилер, туристер ышкан бис-тер, бодурустун экскурсияны ба-за-ла ол шалдан агаалган бис.

Безен хире чыл бурунгаар ача бүтү хемчөөл 11 гектар хире би-чин шал тургустунган турган. Улу-рут өргө-чатырган үе-зинде, ыла-гы 1957 чылдан бээр ол шөдү шунт чарткан. Кыдылаашида би-чин бакчылаштары ал калган, 40 гектар чедип турар улут шөд кыдыр сайыраткан. Оон бир-дес-ки кыдыр бетонна каан шөдүгө

улут минитигер, чыскаалар че-же болбан дээрл.

Шөдүп барыны талазында ча-зактын улут няири. Няириңи бо-дунда болгаш оң ийи талазында олу-турга ийи муң киж-ажи олуруп болур. Шөдүп чөн талазы кыды-мын өстүрүлде дегин ийи-биле ду-жааштыр улустун маалымдарына тураскаалы тургускан. Оон белин 14,5 метр, дооразы 3 метр. Турас-каалың чанынча, ылагы оон бир талазында: «Улурут маалымдары-га мөңгө аллар» деп аалын биж-медин баарына чурткаа тыртты-ган, ону көргөн чон чедө таубес.

ПЕКИНДЕ 530 чылдар бурун-гаг туткан кышкы император ордуу турган музей («Гугун» музей) улут черин ээлеп турар. Чоңуңу күжү мөчүп турган тутан ол ордуун нини шөдү 72 гек-тар ажи.

Гугун — кыдат архитектураны чачыл болган хевирлерин бугу-га артырган болгаш архитектура та-лазы-биле сайыраткан, таарыштыр планнаа чүрүм бугар кылыгган ордуларын, палаталарын, пави-лиондарын бир ай дүшкөн хевир-ли болур. Ол болза Кыдаттын хей чус чылдарына култураларын хевир-ли, утка-шанын артырган. Ийи-биле төс муң ажи заллар саанаттылып турар делегейде кайгам-чыктык архитектураны тураскаа-ларын эң дээрлериң бирээс.

Гугун музей колдуунда ийи ке-зекке чарынып турар: даштыкы кезээ — бодуна үе-зинде турган им-ператорун ажи-ажи чөдүр чө-дөр, иштин кезээ — оон өр-бү-дө-лини чуртталга турган черлери. Ол музейнин төвү болуп турар үн улут залдарда өргө-бурунгу уран чүдүлүн дегелгезин. Чөөн талазы алы ордуларда ажи-буру сипин кылыгган чүдүлери болгаш шалжак кылыгган саа аймаан дегелгез зал-ло-биле дээрал кылат чүдүлери-нин залы. Кыдаттын болгаш Евро-па чурттарынын хей аязы шакта-рын дегел көргүскөн зал болган

өскө-дө көргүзүлгөр бар. Барыны талазы алы ордуларда Мин болган Пин дашталарынын үе-зинде уран-шөөр кылыгаларын дегел-гезин. «Няишын» деп халганын чөөн талазында өргө-бурунгу чур-дуктарын, скульптуларын, ажи-буру эртин аймаан дегелгез зал-дар бар.

Бо бүтү кайгамчык каас-каа ту-дугар, оларда хей дегелгез чүдүлөр, ажи-буру эилелер, херекселер дээл, малчүкчү аныларга хамаар-алы, оларын эилелери, тамык-таным чуртталга турган черлер бо-лур-лаа болза, кылат улустун өргө-бурунгул бээр кылыгалары, уран чүдүлү калчар көжүп турган. Оларын уран-шөөр долдары чүмү кылып билерин көргүзүп турар төгүлүг музей-лир. Гугун музейин ам үе-чө кылыгган аес. ха-рым дегелгезин кайы-лаа чурттары-нын төлөдери барып сонургал көрүп турар.

ПЕКИННИң база бир көрүштүг чери болуп кайгамчык чечек, бүртүлү, үнүштерлиг паратын турган дээр. Оон няиш шөдү 58 гектар. Ол парк-биле чоруткан, «Дээр дуганы» (Храм неба) дээр ам үе-чө төгү талазы-биле база бир му-зей болуп турдуга чед бериле. Ол дээрже Мин династиязынын үе-зинде, 1420 чылдан бээр тыттып келген. туулушунун архитектура та-лазы-биле улут болгаш парын кы-лыгы, ол үе-нин өртем чедипши-кенин уагаары ажилгаанын көргүзүп болур.

Анаа өп баштай «Чи Нян-дэнь» деп улут дуганы баарымыска, бис-тин очулуручүсү Е. Дя-чи импе-раторларын үе-зинде оңу калыг у-галып тургускан, алаа чүлү кал-чат турганын биске таймыралады. Оон иштин төгүлгезин улут ба-ганалар-биле (колоны) тулуп үн-дүргөн. Дээр болза төгүлгез, чө-дөр-белчин болур деп ол үе-чө бо-лган, ону төгүлгез хевирин кыла-ган, дээр дуганы дээриниң учу-ру ол. Мыда алымынчар калчат кыл-

ган дөрт багана чылдын дөрт ээл-чеге, 12 кымыл баганалар чылдын 12 айы көргүзүп турар. Оон ийи 12 болуп баганалар баа бар. Оон төгүлгезин үе берген дээриниң ийи дугуңгө чедир белин 38 метр, а диаметри 30 метр. Ол бүтү мш туудун чамыс-лаа калгак кайгалы болган. Оңу кирер даштыкы ха-ланы болгаш улут залы «Байлак дүжүт хаалганы», «Байлак дүжүт залы» деп алап турган. Чүгө дже, Мин болган Пин дашталарын императорлары байлак дүжүт дээш алаа чылда бир катан тейлеп, чу-дугу турганар.

Мыда «Дээр дуганы» деп дуга-нын хемчөөл моон-лаа улут болган архитектура талазы-биле улам па-ры. Оон чанында малгаш-биле те-герик ханалы акустик болгаш ас-трономия талазы-биле ылап саан кылыгы каа солун. Хананын бир талазында чымыр турган чутал-лаарга өскө талазында улуска тола дыйналып турар. Американын мону-эттүгүн, мындыг төгүлгез хана кы-лыгы, ол-бо талазында үн дыйна-лас болган деп очулуручү боду-нун таймызынча чуталганы. Бо болза кыдат улустун төгүлгез бээр уран аргалыг, өртем чедипшикни көргүзүп турар.

ПЕКИННИң барыны талазында 12 километр чед чайгы орду болган Икхэнь деп парк. Ол дээрже Кыдаттын наймысалазынч эң чараш бузук. Оң шөдү 290 гек-тар. Мыда чик хевирин болгаш өй-баалы бутуктар-биле калчат кыл-ган ордулар, дуганын, суурлар, сергид дашынаа олууттар кырып дажыгышты өскөдөрлөргө

